

rar) com ho fou fins c. 1945 (temps esperançadors, abans de l'anti-Gutenberg, moderna encarnació del mite de l'anti-Crist); *televisor* etc.

Teleforàcies, V. *telitis* *Teleologia*, -ològic, V. *en-
telèquia*, III, 383b60: «Kant --- afirma l'existència
d'una facultat mitgera entre la voluntat i la intel·ligèn-
cia: el sentit estètic i *teleològic*, que entre la veritat i
el bé, entre la naturalesa i la llibertat, discerneix com
a mitjancers la bellesa i la conveniència final», Coro-
mines (*Jardins de Sant Pol* IV, § 3, O. C., 828b18)
Teleostí, compost savi, format amb *ἀστέον* 'os', de
l'adj. *τέλειος* 'acabat, complet, enter', derivat del ma-
teix mot grec *τέλος* 'acabament'

Telepatia, *telepàtic*, V. *tele-* *Teler*, V. *teixir* *Te-
lera*, V. *tela* II *Telerada*, *teletet*, *teletet*, *teletet*, V.
tela I (TEIXIR) *Telescopi*, *telescòpic*, *teletip*, *tele-
tipògraf*, V. *tele-*

TELITIS, 'inflamació del mugró', derivat del grec ²⁰
θηλή 'mugró', 'mamella'. Cpt. *teleforàcies*, derivat del
cpt. savi *θηλήφορος* 'cobert d'himenis a manera de
mugrons' (*telitis* i *telèfor*, *SLitCosta*, 1868).

TELL, del ll. vg. **tīlīus* que, en lloc del clàssic ²⁵
tīlīa id., cal suposar com a base comuna de les formes
de totes les llengües romàniques. □ I.^a doc.: 1878,
Verdguer.

«Reprèn la via Alcides, y dant a Barcelona / del
mar lo ceptre, en brassos l'asseu de Montjuïc / --- / lo
munt mateix bestrau-li penyals per sa muralla, / que
a grans carreus arrancan ab masses y tascons; / si al-
gun d'insoportable n'hi ha, també hi davalla, / arreu
trinçant pollanques y teys, a tomballons», *Ail.* x, 53d
(canviant així «pollanques y faigs» de l'original de ³⁰
1877); «hi barreja sa música o sa nota / de l'ayga 'l
rajolí, la que degota / dels arbres a la prada, com per-
la en un mantell; / los *tells* que 'l bés de l'ayre fa re-
moure / flors nevades y rosses hi fan ploure, / que
cullen a trenc d'alba les nines de Castell», *Canigó* I, ⁴⁰
16d.¹

Com que no és dels arbres més freqüents a les ter-
res catalanes, i gens a les del Migjorn, no és estrany
que no se'n trobi documentació antiga i no el recollís
la tradició lexicogràfica: manca fins i tot en Lab., i el ⁴⁵
DAG., *DTo.* [1647], Belv. i Lab., que li donen com a
nom el llatí *tilia*, i el *DAG.* i Vogel l'identifiquen
inexactament o en forma vacil·lant; i bons escriptors
no coneixent-ne el nom més literari, n'empraren un
substitut local: «A la casa de la serra / hi ha un *tiller* ⁵⁰
que és verd tot l'any / ---», Maragall; «una eixida de-
liciosa ombrejada per dos grans *tillers*», JoPla (*El Car-
rer Estret*, 1952, p. 30) —algú va dir que era una in-
venció de Maragall, per falta de nom català, cosa ben
errònia, car Maragall degué apendre'l dels pagesos del
Montseny o de les muntanyes del Maresme, on jo l'he
anotat de gent ben senzilla: *tillé* poble de Montseny,
1935; el que hi havia a l'hostal d'Horsavinyà (on els
vells hostalers n'havien fet tasses sedants a la meva
dona), l'anomenaven ells *al tillé* (1972); al peu del ⁶⁰

Cadí (*tillé*, Tuixén 1964).

Però *tell*, descendent normal del mot llatí, és enca-
ra més estès: «es va de Vidrà --- a Ciuret --- pujant
per entre grans boscos de *teys*, avellaners, boixos y
faigs», Artur Osona (*Guia de Collsacabra*, 1892, 22);
Maspons i Labrós parla de *teys* y *salabrugues* a l'alt
Vallès (no sé si identificant-lo prou bé), *BCEC*, 1902,
79; «*tell*: *Tilia platyphylla* Scop.», Serradell, *Sota Ter-
ra Cl. Munt. Tssa.*, 125; «la Font del *téj*. —? És que
surt a la soca d'un *téj*», Besora de St. Quirze (1953);
«I a sota hi ha el Gorg del *téj*. —? —És aquell arbre
que fa *tilla*» en el curs superior del Cardener (Gui-
xers, 1964); en els vessants del Catllar (alta V. de
Camprodon) hi ha el Pla del Tèi: «—És que hi ha
molts *tèis* per aquells verals —vol dir *tillers*», JPas-
cual-RAmigó, *Top. de Vilallonga*, n. 1968. Ross.: Clot
dels *téjs* al NO. de Les Illes; fins als Aspres ha pe-
netrat el nom afrancesat: «ara en diem *tijulés* o *tijóls*,
i molts ho saben pas dir en català —*tijúls*—; *téjs* ho
diuen cap a la Bastida i Corsavi» (1960) (així a Tellet,
on exclamaren «voleu dire?», quan els insinuava: «No
sabeu que *Tellet* es deia pel bosc de *tells*?»).

Català occidental: «Puiareu per *La Telleda*; —?
—Perquè hi ha *téjs*», Guils del Cantó, 1959; *tél* a tots
els pobles de Cardós i Vall Ferrera (1932-34); Krüger
recollí *tél* a Rialb de N., Tavascan i Alós d'Aneu, *tilla*
com a nom de l'arbre a Sopena, *teféra* a les valls de
Boí i de Barravés (Senet: *Hochpyr.* A, I, 21, 48); a
Esterri de Cardós vacil·laven entre *tél* i *teféra* (1934);
«ista *tellera* tiene més de cen ans», Benasc (Ferraz,
101); *teféres*, -*éra* anoto sense duplicat a Bono, Casta-
nena, Fontjanina, Benasc i San Juan de Gistau (1957,
1965).

I no deu ser estrany al Nord valencià, puix que
és conegut *El Poy del tél* a la vall de Vallivana (prop
del santuari, Morella, 1961). N'hi ha alguns en els
boscos de l'alt Aragó, on en diuen *tilléro* (Panticosa,
Aragüés, i me n'ensenyaren un en el bosc, no sé si a
Ansó o a Echo, 1966). Però a les terres del Migjorn
l'arbre és tan exòtic, que, com en cast., hi han predom-
inat els gal·licismes; crec inventat el «bal. *téj*» d'*AlcM*
que el dedueix de noms propis, d'origen continental;
i, almenys en part, d'etimologies infundades (*Calden-
tey*); Cavanilles només el troba en francès avalencian-
nat *tillol* (*Observ.* II, 331); i a Menorca el donen en
forma obertament francesa com a nom de la tiella: «Na
Francina és una allota sana i té molt de seny, i amb
un poc de tè de camamilla o *tiol* es posa bona en dos
dies», Ruiz i Pablo (*Novell. Men.*, *IdOr*, 133 i gloss.).

En llatí era *TILIA*, única forma documentada (des
de Virgili, Columella i moltes gloses, *CGL* VII). Però
és segur que el ll. vg. ho canvià pertot en **tīlīus* segons
el model general dels noms d'arbres: *pinus*, *fa-
gus*, *fraxinus*, *malus*, *pirus*, *ulmus*, *alnus*, *populus* etc.,
i aquesta és la forma heretada en romànic, conservada
en quasi totes les llengües (en algunes amb desviació
cap a l'escorça o la flor i fruitet del tell): roms. *tej*,
it. *tiglio*, fr. ant. *til*, oc. *telh*; *REW*, 8735; Puşcariu,
s. v.; perdut en cast. (çpotser a causa de l'homonímia
amb *TAXUS*) i en portuguès, on avui entren el llatí-